

Otto Pick – Vladimír Handl (eds.): Zahraniční politika České republiky, 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy.

1. vydání. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, 268 stran, ISBN 80-86506-39-8 (signatura knihovny ÚMV 51 550 PK).

S popisem a hodnocením české zahraniční politiky se pravidelně setkáváme v denním tisku a soustavně se mu věnuje i odborný tisk. Po více než deseti letech samostatné české zahraniční politiky, na konci roku 2004, byla české veřejnosti představena i první kniha na toto téma. Sborník je společným dílem kolektivu dvaceti autorů, složeného především z vědeckých pracovníků Ústavu mezinárodních vztahů, a je výstupem grantu, uděleného autorům Ministerstvem zahraničních věcí České republiky. Součástí publikace je CD, obsahující jednak celý text publikace a jednak hlavní dokumenty, týkající se české zahraniční politiky.

Jak editoři Otto Pick a Vladimír Handl v úvodu vysvětlují, cílem recenzované publikace není faktografický výčet zahraničněpolitických událostí ani komplexní rozbor všech geografických a tematických oblastí. Prostřednictvím dvaceti příspěvků se čtenář může seznámit s nejdůležitějšími aspekty české zahraniční politiky. Editoři správně upozorňují, že jednotlivé příspěvky nejsou postaveny na shodném metodologickém základě, a proto nelze tuto publikaci považovat za ucelené a vyčerpávající zhodnocení desetiletého období české zahraniční politiky. Ve srovnání s dostupnou časopiseckou produkcí a s denním zpravodajstvím se ale jedná o podstatně bohatší a kompaktnější zdroj informací a názorů. Ten podle mínění autorů může sloužit jako předstupeň budoucí rozsáhlejší a komplexnější analýzy české zahraniční politiky.

Hodnocení české zahraniční politiky je tematicky rozděleno do sedmi kapitol. Pořadí příspěvků přitom logicky odpovídá důležitosti jednotlivých témat v zahraniční politice. První kapitola se věnuje zřejmým zahraničněpolitickým prioritám České republiky (ČR) v celém období její samostatné existence – integrační a bezpečnostní politice. Autorem prvního textu je *Pavel Černoch*. Ten se musel vypořádat s nelehkým úkolem – na vymezeném prostoru co nejvýstižněji nastínit čtenáři zapojování ČR do Evropské unie (EU). Ke svému úkolu přistupuje chronologicky a českou cestu do Unie líčí postupně v pěti etapách. Od nepodloženého nadšení na počátku devadesátých let, rychle vystřídaného zklamáním z reality, přes přijetí asociační dohody se dostává k charakteristice institucionálního zabezpečení integrační politiky.

Dále tento autor charakterizuje roli významných českých politiků v integračním procesu a ukazuje, jak se s ohledem na vnitropolitickou situaci měnila intenzita vztahů mezi českými reprezentanty a zástupci EU. Podrobně popisuje změny, jimiž prošly české právní předpisy i státní správa. Z období česko-evropských vztahů v letech 2002–2004 se vedle činnosti koaliční vlády zmiňuje také o politice Václava Klause a analyzuje výsledky referenda o vstupu ČR do EU a voleb do Evropského parlamentu. V závěru přehledně shrnuje vývoj české integrační politiky a naznačuje možné scénáře českého působení v Evropské unii.

České bezpečnostní politice v letech 1993–2004 se věnuje stať *Radka Khola*. Vývoj koncepce naší bezpečnostní politiky zpracovává chronologicky s přihlédnutím ke dvěma významným mezníkům – k madridskému summitu NATO (s pozvánkou ČR do NATO) a k následnému vstupu do NATO. Stranou neponechává ani zapojování a činnost ČR v dalších bezpečnostních strukturách (v Západoevropské unii /ZEU/, v KBSE/OBSE, v OSN). Ve druhé části svého příspěvku se autor zaměřuje na český vztah k bezpečnostním projektům EU a na hledání přístupu k jejím nově vytvořeným stálým bezpečnostním institucím. Příspěvek poskytuje též podrobnou analýzu jednotlivých událostí, které formovaly českou zahraniční politiku a na něž česká strana musela reagovat: letecké opera-

ce NATO v roce 1999, teroristické útoky na USA (2001), pražský summit NATO v roce 2002 a válku v Iráku v roce 2003. Radek Khol dále představuje a hodnotí účast českých jednotek při udržování mezinárodního míru a bezpečnosti a svou stať uzavírá vymezením úkolů české bezpečnostní politiky po vstupu naší republiky do Evropské unie.

Miroslav Nožina se ve svém příspěvku zabývá *novými hrozbami*, s nimiž je Česká republika konfrontována a jejichž význam bezpochyby postupně roste. Autor nejprve charakterizuje samotný vstup mezinárodních zločineckých seskupení na naše území a nastiňuje hlavní typy nelegální činnosti (obchod s drogami, s lidmi, se zbraněmi, převaděčství, násilnou a finanční kriminalitu a další). Ve vztahu k naší bezpečnostní politice uvádí, že v počátečním období byl problém mezinárodní kriminality přehlížen (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 48*), nejvýznamnější strukturální změny byly provedeny až v roce 2001. Od konce devadesátých let se však ČR zapojuje do řady evropských bezpečnostních projektů a stala se smluvní stranou mnoha dokumentů, upravujících spolupráci států v boji proti organizované kriminalitě. Autor se v závěru své práce nevyhýbá ani zmínce o přehmatech české zahraniční politiky v této oblasti, na myslí má především překotné rušení vízových povinností (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 51*).

Vztahům se sousedními státy se autoři věnují ve druhé kapitole, nazvané *Politika sousedství*. Společný úvod poskytuje příspěvek *Vladimíra Handla* s názvem *Politika sousedství a středoevropské spolupráce*. Na něj navazují analýzy česko-slovenských, česko-německých a česko-rakouských vztahů. Česko-polské vztahy dostávají prostor jen v rámci úvodního textu této kapitoly. Vladimír Handl v něm charakterizuje region, v němž ČR existuje a realizuje svou zahraniční politiku. Těžiště jeho statí spočívá v popisu multilaterální spolupráce v oblasti střední Evropy a v hodnocení činnosti nejvýznamnějších aktivit (visegrádská spolupráce, CEFTA, Středoevropská iniciativa).

Při zkoumání bilaterálních vztahů ČR je logicky přiznáno první místo vztahům se Slovenskem. *Vladimír Leška* vzájemné vztahy dělí na dvě etapy – na postfederální fázi a na fázi intenzivní kooperace. Vzájemná spolupráce je podle něj přínosem pro obě strany, a proto v závěru jeho statí je možné nalézt přehled problémových oblastí, které by mohly být podle názoru autora řešeny právě cestou vzájemné spolupráce (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 69*).

Své vnímání česko-německých vztahů vystihuje *Vladimír Handl* v následujícím příspěvku již prvním mezititulkem, hovořícím o podvojnosti koncepcí a vztahů. Na myslí má jednak defenzivně zaměřený realistický názor, jednak liberálně-idealistický přístup, který označuje spíše jako ofenzivní. Praktické česko-německé vztahy od počátku devadesátých let až do vstupu ČR do EU pak vysvětluje na dvou hlavních tématech – na evropské agendě a na historické agendě. Celkově vzájemné vztahy označuje jako produktivní a intenzivní soužití (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 78*).

Třetí „sousedský“ příspěvek zpracoval *Miroslav Kunštát*. Ten v něm hodnotí vztahy České republiky a Rakouska. Svou analýzu začíná již v době před rokem 1989, provádí ji velmi podrobně a zasvěceně, ve srovnání s dalšími příspěvky je z jeho práce cítit jistý emotivní náboj. Na rozdíl od jiných autorů nezakončuje svůj text závěrem a ponechává na čtenáři, aby si na česko-rakouské vztahy vytvořil vlastní názor.

Pokud se týká počtu příspěvků, představuje nejrozsáhlejší část sborníku třetí kapitola, zabývající se bilaterálními vztahy České republiky s dalšími státy a naší politikou vůči některým regionům. Na prvním místě je dán prostor *Miloši Caldovi* a jeho analýze česko-amerických vztahů. Tento autor na závěr své statí uvádí, že česko-americké vztahy mají pevné základy (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 97*), v textu ale upozorňuje i na třetí plochy, například na zachovávání vízové povinnosti pro české občany nebo na vztah k českým krajanům. Posílení vazeb mezi ČR a USA vidí v zapojení naší země do NATO a do OECD. Stejně jako autoři jiných textů se zamýšlí i nad tím, jak česko-americké vztahy ovlivní vstup ČR do EU. V této souvislosti stručně přibližuje reakce jednotlivých členů státní Unie na zásah USA v Iráku na jaře roku 2003.

Politiku ČR k Rusku a k dalším zemím sdruženým ve Společenství nezávislých států (SNS) zpracoval v příspěvku, nazvaném *Česká východní politika*, Vladimír Votápek. Chronologicky dělí česko-ruské vztahy na několik etap. První z nich, zahájená na samém počátku devadesátých let, je spojena s odsunem sovětských vojáků a s rozpuštěním Varšavské smlouvy, respektive RVHP. Po ní, ve druhé polovině devadesátých let, následovalo období ochlazení, které se projevilo především v politických vztazích a bylo způsobeno zájmem ČR o vstup do NATO. Konec devadesátých let přinesl normalizaci vztahů, i když o nějaké nadstandardní spolupráci nemůže být řeč. V oblasti ekonomických vztahů není dodnes zřejmé, nakolik kladně lze hodnotit prodej ruského dluhu. Spolupráce obou států v bezpečnostní oblasti je velmi omezená, i když čím dál více pozornosti k sobě poutá problematika organizovaného zločinu. Z bývalých sovětských států se Vladimír Votápek dále zmiňuje o našich vztazích k Ukrajině a k Bělorusku.

Problematiku rusko-českých vztahů rozvíjí i následující úvaha Michala Reimana. Ta navazuje na faktografii uvedenou v předchozím příspěvku a doplňuje ji analýzou příčin ochlazování a normalizace vzájemných vztahů.

Stať Filipa Tesaře seznamuje čtenáře se vztahem ČR k balkánským státům. Autor zahajuje svou analýzu již v období mezi dvěma světovými válkami, v němž spočívají základy specifik česko-balkánských vztahů. Sledovaná oblast je politicky, kulturně i nábožensky různorodá a Česká republika k ní nepřístupuje jako k celku (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 117*). Autor označuje politiku k Balkánu jako politiku osobností a opakovaně uvádí, že vůči této oblasti nebyla dosud vypracována strategie řízení vzájemných vztahů. Zajímavost nepostrádá závěr, že česká politika vůči Balkánu, vyznačující se absencí národního konsenzu, výraznou personifikací, váhavostí a závislostí na zahraničních partnerech, je odrazem české zahraniční politiky jako celku (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 121*).

Dalším regionem, jemuž se autoři rozhodli věnovat pozornost, je oblast Středomoří a Blízkého východu. Jaroslav Bureš zahajuje svou stať obecnou charakteristikou vztahů České republiky k celé řadě severoafrických i dalších arabských států. Jádrem jeho příspěvku je podrobný a citlivý rozbor naší role a možného zapojení české diplomacie do řešení blízkovýchodního konfliktu. Stať je ukončena shrnutím českého postoje vůči válce v Iráku.

Poslední ze skupiny teritoriálně orientovaných příspěvků je práce Rudolfa Fürsta o česko-čínských vztazích. Tento autor ke svému úkolu přistoupil střizlivě, hned v první větě uvádí, že ČLR nepatří mezi klíčové země české zahraniční politiky (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 137*). Výstižně se mu přitom na omezeném prostoru pěti stran daří prezentovat významné momenty česko-čínských vztahů, české vnímání důležitých politických problémů (Tibet, lidská práva, postavení Tchaj-wanu) a poskytnout základní charakteristiku vzájemných ekonomických vztahů.

Na ekonomickou dimenzi české zahraniční politiky je zaměřena čtvrtá kapitola, nazvaná *Hospodářská diplomacie*. Její první část je dílem Jana Hřícha a popisuje vývoj ekonomických vztahů České republiky v letech 1993–2003. Autor charakterizuje výchozí pozici ČR, poukazuje na změny v zahraničním obchodě, k nimž došlo již na počátku devadesátých let ještě v době existence Československa. Dále analyzuje složitý vývoj zahraničního obchodu ve druhé polovině devadesátých let a srozumitelně vysvětluje jeho příčiny. V jeho příspěvku je vysvětlen vznik a pravidla fungování významných institucí, majících za úkol podporovat vnější ekonomické vztahy (ČEB, EGAP, CzechTrade a CzechInvest), i role obchodně-ekonomických úseků zastupitelských úřadů a českých center. V závěru této stati autor uvádí, že *Koncepce zahraniční politiky* z roku 2003 posiluje ekonomickou dimenzi české zahraniční politiky (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 153*), a předvídá, jak na ekonomickou politiku zapůsobí vstup ČR do EU. Stať je doplněna deseti rozsáhlými tabulkami.

Druhý příspěvek na ekonomické téma pojednává o zapojení České republiky do mezinárodních organizací ekonomického zaměření. Jeho autory jsou Jaroslav Foltýn a Jan Hřích. V úvodu definují východiska zapojování ČR do mezinárodních ekonomických institucí.

Následující podkapitoly jsou věnovány aktivitám ČR v OECD, ve Světové obchodní organizaci (WTO) a v dalších ekonomických organizacích. Upozorňují na roli ČR jako „středové země“ (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 71*), která je na jedné straně zapojena do EU a do OECD, na druhé straně kvůli vlastní minulosti někdy zastává pozice tranzitivních nebo rozvojových zemí. Na závěr kapitoly autoři zařadili aktuální analýzu postavení ČR v ekonomických organizacích po vstupu do Evropské unie.

Pátou kapitolu sestavovatelé sborníku věnovali globálnímu rozměru české politiky. Stať *Veroniky Bílkové* se zabývá členstvím České republiky v mezinárodních politických organizacích. Nejprve charakterizuje dvě fáze našeho vztahu k mezinárodním organizacím (první fáze je definována jako zapojování nově vzniklého státu do struktur, jejichž členem byla dříve ČSFR, druhá fáze jako upevňování pozic a řádné působení v mezinárodních organizacích). Hlavní pozornost je věnována zapojení ČR do činnosti Organizace spojených národů. Autorka vymezuje česká stanoviska k reformě OSN a popisuje činnost našich zástupců v orgánech OSN (nestálé členství v Radě bezpečnosti OSN, předsednictví 57. Valného shromáždění). Zmiňuje se i o našich aktivitách v Komisi OSN pro lidská práva (tímto tématem se v jednom z dalších textů podrobněji zabývá Tomáš Pštross). Přehledně a stručně podává informaci o činnosti a významných postech ČR v odborných organizacích, přidružených k OSN. Z regionálních organizací se autorka zabývá Radou Evropy (neopomíjí přitom složitou cestu, kterou se do českého právního řádu dostávala *Evropská sociální charta*), charakterizuje postavení ČR v řízeních o stížnostech u Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku a česká stanoviska ke zvažovaným reformám soudu. Celkově charakterizuje zapojení našeho státu do mezinárodních organizací jako standardní. Kladně oceňuje rychlost, s jakou se ČR dokázala po svém vzniku zapojit do mezinárodního prostředí (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 184*), méně pozitivně pak skutečnost, že činnost v politických organizacích je až na druhém místě za prioritami (zapojení do Evropské unie a do Severoatlantické aliance).

Následující text *Petra Lebedy* se zabývá analýzou vybraných zahraničněpolitických dokumentů s cílem definovat český přístup ke globalizaci. Rozbor koncepčních dokumentů je proveden velmi pečlivě a autorovy závěry (spíše o pasivním, nikoli zcela koncepčním postoji ČR k výzvám globalizace, o nedostatečném cítění globální odpovědnosti a o spíše rétorickém využívání globalizace) jsou čitelné a podložené. Na rozdíl od jiných příspěvků je text *Petra Lebedy* završen přehledem zcela konkrétních doporučení, jejichž realizace by napomohla ke krystalizaci českého postoje ke globalizaci. Oproti jiným, čistě deskriptivním příspěvkům, se tato stať liší také určitou metodologickou originalitou.

Stručně a výstižně popisuje zapojení naší země do rozvojových aktivit v další podkapitole *Petr Jelínek*. Nejprve charakterizuje tradici poskytování rozvojové pomoci československým státem, včetně jejich obsahových i regionálních specifik, dále pak útlum na počátku devadesátých let a následné oživení, spojené se vstupem ČR do OECD. Střízlivě hodnotí schválení *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci* v roce 2002, kterou označuje za výrazný krok k reformě systému poskytování české rozvojové pomoci (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 204*), který se ale dosud přes delší dobu své existence nijak významně neprojevil v praxi (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 205 a 207*). Rezervy v efektivnějším poskytování rozvojové pomoci shledává Petr Jelínek především v právní úpravě, v nedostatečném zapojení zastupitelských úřadů a ve slabé pozici Ministerstva zahraničních věcí jako koordinátora rozvojové spolupráce (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 206*).

Šestou část sborníku editoři nazvali *Lidská práva a česká zahraniční politika*. Obsahuje jediný příspěvek, a to text *Tomáše Pštrosse* s názvem *Problematika lidských práv v české zahraniční politice*. V úvodu tohoto příspěvku autor vymezuje roli České republiky v mezinárodním systému ochrany lidských práv, spolupráci s nevládními organizacemi a stručně se také zmiňuje o nejdůležitějších dokumentech EU, směřujících k ochraně lidských práv. V dalším jde o velmi zasvěcený popis českých aktivit v Komisi pro lidská práva.

va ve vztahu k porušování lidských práv na Kubě. Čtenář získá po přečtení tohoto příspěvku podrobné informace o krocích, které česká diplomacie podnikla ve vztahu k porušování lidských práv na Kubě. Současně by ale mohl získat mylný dojem, že se české aktivity omezují jen na kritiku situace na Kubě.

Sedmá kapitola se od předchozích odlišuje jednak tím, že její autorkou je zahraniční badatelka *Anneke Hudalla*, a jednak svým celkovým pojetím; snaží se totiž nabídnout pohled na českou zahraniční politiku zvenčí. Jde o německý pohled a autorka se zaměřuje na analýzu článků, otiskovaných v německých denících *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Sächsische Zeitung* a v dalších. V první části svého příspěvku se autorka snaží odpovědět na otázku, jaká je image České republiky v Německu; podle jejích zjištění jednotné image ČR v očích Němců neexistuje (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 229*). Díky sousedství obou států je dění u nás věnována v Německu větší pozornost než událostem v jiných zemích střední a východní Evropy, respektive v nových členských státech EU. Z příspěvku přitom jasně vyplývá, že téma Benešových dekretů a odsunu sudetských Němců není z pohledu Němců ještě zcela uzavřeno a dosud z naší strany čekají na „čestné vyrovnání s historií“ (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 233*). V následujících podkapitolách autorka analyzuje německé vnímání české zahraniční politiky ve vztahu k EU a české bezpečnostní politiky. K českému členství v Evropské unii uvádí, že vstup ČR do EU přijala německá veřejnost se smíšenými pocity (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 235*). I když je Česká republika vnímána jako méně problémový stát než například Polsko, zůstává pro mnohé pozorovatele „obtížným“ přístupovým kandidátem. Zjevně jí neprospívá rozdílnost názorů na evropskou integraci mezi jednotlivými politickými stranami, která se dále odráží v rozporných projevech prezidenta a představitelů vlády (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 234*). Zapojení ČR do NATO je rozdílně vnímáno širokou veřejností, která jej schvaluje, a odbornou veřejností, která jej spíše zpochybňuje. Svůj příspěvek autorka shrnuje tak, že zájem o českou vnitřní i zahraniční politiku je v Německu malý. Za nejdůležitější vodítko české zahraniční politiky je považováno postkomunistické hledání identity a obsahové hodnocení české zahraniční politiky je v Německu převážně kritické (*srovnej Pick – Handl /eds./, 2004, s. 238*).

Autorem závěrečné stati je *profesor Otto Pick*. Na šesti stranách nabízí shrnutí úspěchů, problémů a perspektiv české zahraniční politiky v předcházejícím dvanáctiletém období. Na rozdíl od většiny ostatních textů není tento nijak vnitřně členěn, a proto může být pro čtenáře těžší udržet nit autorových myšlenek. Ta se od obecné charakteristiky České republiky přes cíle české zahraniční politiky táhne zpět k některým jejím kořenům a pak znovu k devadesátým letům, ke zvyšování jazykové kvalifikace pracovníků Ministerstva zahraničních věcí a přes organizační změny na tomto ministerstvu až k jeho současnému postavení a roli při tvorbě zahraniční politiky. Kromě toho lze v textu najít charakteristiku dalších tvůrců naší zahraniční politiky, zhodnocení plnění jejích priorit a naznačení budoucího směru. Pozorný čtenář objeví v závěrečném shrnutí řadu zajímavých informací a hodnotných názorů.

V úvodním slovu se editoři vyhýbají jakémukoli vymezení čtenářských skupin. Kniha přitom díky svému popisnému zaměření může být využita více směry. V každém případě se bude hodit studentům mezinárodních vztahů. Ale i pro čtenáře s laickým zájmem o českou zahraniční politiku představuje díky svému časovému i tematickému záběru dosud nedostupné počtení. Pro odborníka na určitou oblast mezinárodních vztahů nebo zaměstnance Ministerstva zahraničních věcí sice nepřinese v jeho vlastním oboru žádné novinky nebo překvapení, „stravitelným“ způsobem mu však může poskytnout informace o tom, co se děje za vedlejšími dveřmi.

Editoři označují publikaci v úvodu střízlivě za předstupeň možné budoucí komplexní analýzy české zahraniční politiky. Ke skromnosti je mimo jiné vede – jak sami naznačují – nejednotná metodologická základna a určitá volnost a nezávislost jednotlivých členů autorského kolektivu. Obě skutečnosti se při čtení více nebo méně v různých momentech ob-

RECENZE

jevují. Vedle sebe najdeme příspěvky podrobnější i povrchnější, někteří autoři se omezují na přesný popis, jiní kladou větší důraz na analytický pohled. Různorodost přístupů se odráží i v tak viditelné a jednoduché skutečnosti, jako je počet poznámek pod čarou v jednotlivých příspěvcích. Z nich vyplývá, že někteří příspěvatelé pojali svůj text jako odbornou publikaci a uvedená tvrzení se snažili dokládat citacemi a odkazy na dokumenty, jiní vycházeli především z vlastních úvah a názorů.

V situaci, kdy jde o první publikaci svého druhu, která nemá na co navazovat a jejíž autoři museli ke svému úkolu přistoupit kreativně, si podle mého názoru recenzovaná kniha zaslouží ocenění. A pokud se autoři v budoucnu opravdu do ucelené analýzy české zahraniční politiky pustí, mají se alespoň na začátku od čeho odrazit.

Zuzana Trávníčková